

SMURTAVIMĄ PRIEŠ POLICIJĄ SKATINANTYS VEIKSNIAI

Lektorius Eimutis Misiūnas

Lietuvos teisės universitetas, Policijos fakultetas, Policijos teisės katedra
Valakupių g. 5, Vilnius
Telefonas 2740624
Elektroninis pastas ptk@ltu.lt

Pateikta 2002 m. gruodžio 10 d.

Parengta spausdinti 2002 m. gruodžio 16 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Policijos fakulteto Policijos teisės katedros vedėjas
doc. dr. Alvydas Šakočius ir šio fakulteto Muitinės veiklos katedros vedėjas doc. dr. Alfonsas Laurinavičius*

S a n t r a u k a

2001 m. Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos Personalo tarnyba, siekdama išsiaiškinti Lietuvos gyventojų požiūrį į policiją ir jos darbo trūkumus bei gyventojų lūkesčius, organizavo šalies gyventojų apklausą. Tais pačiais metais buvo atlikti tyrimai „Smurtas tarp policijos ir visuomenės Lietuvoje“. Lietuvos teisės universiteto ir Utrechto universiteto (Olandija) mokslininkai aiškino ir susistemino policijos veiklos problemas, susijusias su smurto apraiškomis tarp policijos ir visuomenės Lietuvoje.

Straipsnyje, remiantis atliktų tyrimų rezultatais, analizuojami svarbiausi smurto gyvybingumą palaikantys veiksniai policijos veikloje. Tai smurto, kaip socialinio reiškimo, sampratos abstraktumas, trukdantis jį identifikuoti praktikoje; vidinis ir išorinis visuomenės konfliktiškumas; policijos vadybinės problemos; netinkamos kadro politikos padariniai; teisėtvarkos institucijų vidinės integracijos problema, taip pat teisės taikymo sunkumai. Siūloma smurto samprata, analizuojamos kitos su šiuo klausimu susijusios aktualios kategorijos: prievarta, jėgos panaudojimas, smūgių sudavimas ir kitos.

I v a d a s

Pastaraisiais metais Lietuvoje atliktų policijos veiklos tyrimų rezultatai rodo, jog policijos ir visuomenės tarpusavio smurtas nemažėja. Daugelis policijos pareigūnų teigia, kad per paskutinius dvylika mėnesių įvairiomis aplinkybėmis jiems buvo grasinama panaudoti smurtą arba jis buvo panaudotas. Nemažai iš jų teigia patekę į situacijas, kai jų gyvybei grėsė pavojus. Vadinas, būtina tirti šio reiškimo priežastis. Išsiaiškinę smurto priežastis, galėtume numatyti priemones, šalinančias visuomenės narių ir policijos pareigūnų tarpusavio nesupratimą ir nesusikalbėjimą. Gal tai skatintų didesnę pagarbą policijos pareigūnams bei pareigūnų visuomenės nariams.

Dėl tarpšakinio problemų pobūdžio smurto prieš policiją problemos nagrinėtinos remiantis fundamentaliojo ir policijos mokslo išvadamis bei sociologiniais tyrimais. Identifikavę pagrindines smurto priežastis, galime hipotetiškai teigti, kad jas palaiko smurto, kaip socialinio reiškimo, sampratos neapibrėžtumas, skatinantis nevienodą reiškimo vertinimą, vidinis ir išorinis visuomenės konfliktiškumas; policijos valdymo problemos; nelanksčios kadro politikos padariniai; teisėtvarkos institucijų vidinės integracijos problemos bei teisės taikymo sunkumai.

Smurto skatinimo problemos daugiau analizuojamos policijos praktikos ir jos veiklos reglamentavimo, t. y. vienu sąlyginai išskirtu aspektu, nes bendra smurto tema labai plati.

1. Teisinė smurto prieš policijos pareigūną sąvoka

Smurto sąvoką mokslininkai ir praktikai apibrėžia gana skirtingai, todėl pirmiausia prieš susisteminant mokslines išvadas ir praktinės veiklos duomenis reikėtų suformuluoti šio reiškinio apibrėžimą. Tai leistų tiksliau nustatyti smurto paplitimą ir analizuoti jo gyvybingumą. Taip pat tai turėtų reikšmės teisės taikomajai praktikai, nes būtų lengviau kvalifikuoti veikas ir tikslingiau numatyti atsakomybės priemones.

Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne „smurtas“ traktuojamas kaip *prievartos arba šturkščios prievartos vartojimas*. Platesnio ir aiškesnio paaiškinimo nepateikiama.

Smurto terminas ir su juo susijusios sąvokos dažnai vartojamos įvairiuose teisės šaltiniuose, ypač baudžiamojoje teisėje. Daugelyje LR BK straipsnių dispozicijų vartojama sąvoka „smurtas“¹, tačiau taip pat atskirai įvardytos ir tokios kategorijos kaip „smūgių sudavimas“, „kankinimo pobūdžio smurto veiksmai“, „smurtinė mirtis“, o tai suvokiama kaip smurtas. Regis, čia smurto samprata apima daugelį veiksmų, nuo grasinimo susidoroti naudojant smurtą iki gyvybės atėmimo, t. y. smurtinės mirties. Todėl siūlytina baudžiamojoje teisėje smurtą suprasti kaip grasinimą arba žmogaus aktyvius veiksmus, kai suduodami smūgiai ranka, koja, daiktais ar kitomis pavojingomis sveikatai ar gyvybei priemonėmis, ir dėl to asmeniui sukeliama moralinis bei fizinis skausmas, sužalojama sveikata ar net atimama gyvybė.

Analizuodami smurto prieš policijos pareigūnus priežastis, susiduriame su reiškiniais, neapibrėžtais baudžiamojoje teisėje, todėl mokslinių tyrimų objektą derėtų išplėsti. Ši sąvoka galėtų apimti ir administracinės teisės aktuose numatytus atitinkamai interpretuojamus atvejus. Pavyzdžiui, ATPK 187 straipsnis „Pasipriešinimas policijos pareigūnui ar policijos rėmėjui“. Įstatymų leidėjas policijos pareigūną saugo ne nuo fizinio smurto, už kurį atsakomybę numato Baudžiamojo kodekso normos, bet nuo pasyvaus pasipriešinimo, kuris nesusijęs su fiziniais sužalojimais. Šio straipsnio dispozicijoje nėra nurodyta, kokio pobūdžio ir kokiais veiksmais pasireiškia pasipriešinimas, tačiau, manytina, tai reikėtų traktuoti kaip smurtą prieš policijos pareigūnus.

Smurtas teisiškai neidentifikuojamas ir Policijos veiklos įstatyme, kuriuo vadovaudamiesi policijos pareigūnai naudoja policijos prievartos priemones. Šiame įstatyme numatyta, kad policijos pareigūnas turi teisę panaudoti fizinę prievartą, taip pat ir ginklą „gindamas save, kitą asmenį nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio gyvybei ar sveikatai kėsینimosi“. Taip pat šiame įstatyme numatyta, kad panaudoti šaunamąjį ginklą policijos pareigūnas turi teisę „gindamas save, kitą asmenį nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo gyvybei ar sveikatai nusikalstamo kėsینimosi“. Pagrįstai kyla klausimas, ar šios sąvokos tapatinamos su smurtu prieš policijos pareigūnus? Ir ar policijos pareigūnai gali naudoti policijos prievartos priemones, jeigu prieš juos naudojamas psichinis smurtas? Pareigūnui tarsi suteikta galimybė gintis nuo smurto, tačiau jis turi laukti, kol smurtas bus panaudotas iš tikrųjų, negalėdamas užkirsti kelio kylančiai smurto grėsmei policijos prievartos priemonėmis. Todėl manytina, kad policijos prievartos priemonių naudojimą reglamentuojančiame teisės akte iš dalies užkuoduotas smurtas tarp policijos ir teisės pažeidėjų.

Nevienareikšmė ši sąvoka ir tarptautiniuose dokumentuose, kuriuose deklaruojama policijos pareigūnų teisė naudoti prievartos priemones bei draudžiamas žiaurus bei kankinantis elgesys. Štai, pavyzdžiui, norėtųsi paminėti, kad 2001 m. rugsėjo 19 d. Europos Tarybos Komiteto priimtas Europos policininkų etikos kodeksas bei šio kodekso aiškinamasis priedas nustato, kad policijos pareigūnui suteikta teisė naudoti jėgą, tačiau draudžiama naudoti prieš asmenis smurtą, kankinti, naudoti nežmoniškumo ar žeminančio orumą elgesio aktus bei tokias bausmes [2]. Tai tik sustiprina poreikį smurto problemai skirti ypač daug dėmesio, nes dėl visų išvardytų priežasčių galimas labai įvairus smurto neleidžiamumo traktavimas. Sąlyginai galime išskirti smurto suvokimą siaurąją prasme, apibrėžiamą bau-

¹ BK 107 str. „...pavartoto priešingo įstatymams smurto...“, 113 str., 117 str. „...tyčinis smūgių sudavimas ar kitoks smurto veiksmas, sukėlęs fizinį skausmą“, 118str. „...pavartojant fizinį smurtą...“, 122 str. ir 272 str. pateikiami analogiški žodžių junginiai. Ši sąvoka taip pat vartojama ir BK IX skirsnyje „nusikaltimai valdymo tvarkai“, 201¹ str. „pasipriešinimas policininkui [...], jei tai susiję su smurtu ar grasinimas pavartoti smurtą“, 203 str. „grasinimas ar smurtas prieš pareigūną.“

džiamojoje teisėje, ir smurtą plačiaja prasme, apimančią psichologinį smurtą ir bet kokią jėgą prieš policijos pareigūną panaudojimą. Smurtą plačiaja prasme galima suskirstyti į:

- a) aktyvų pasipriešinimą policijos pareigūnui, einančiam jam pavestas viešosios tvarkos saugojimo pareigas, kai dėl to sužalojama pareigūno sveikata ir už tai numatyta baudžiamoji atsakomybė (201¹ str.);
- b) sąmoningą policijos pareigūnų užpuolimą, kai dėl to yra sužalojama pareigūno sveikata ir net atimama gyvybė: už jį numatyta baudžiamoji atsakomybė (105 str. 10 d.; 111 str. 2 d.; ir 112 str. 2 d.);
- c) pasyvų pasipriešinimą, pasireiškiantį teisėtų reikalavimų nevykdymu, išsisukinėjimą nuo policijos pareigūno veiksmų bei pareigūno stumdymą, kai nesužalojamas pareigūnas: už tai numatyta administracinė atsakomybė (187 str. 1 d.);
- d) pareigūnų garbės ir orumo įžeidimą; už tai numatyta administracinė (ATPK 187 str. 2 d.) ir baudžiamoji atsakomybė (202¹ str.);
- e) smurto samprata kiekvieno teisėsaugos pareigūno individuali.

Europos policininkų etikos kodeksas įtvirtina nuostatą, kad policija turi būti organizuota taip, kad skatintų gerus santykius su visuomene ir veiksmingai bendradarbiautų su vietos bendruomene. Pastaraisiais metais Lietuvoje policijos mokslininkai aktyviai domisi policijos integracija į visuomenę. Atliekami šios srities tyrimai, analizuojamos saugios aplinkos kūrimo tendencijos, policijos tarnavimo bendruomenei problemos. Iš atliktų tyrimų rezultatų, be kitų, ryškėja ir smurto problema, trukdanti policijos integruotis į visuomenę. Pareigūnų ir civilių asmenų apklausos duomenų bei tarnybinių patikrinimų dėl drausminių pažeidimų analizė atskleidžia kitą problemą – piktnaudžiavimą policijos specialiosiomis priemonėmis [4, p. 206]. Vadinasi, smurto tarp policijos ir visuomenės problemos priežastims tirti ir šiam reiškiniui įveikti reikia sutelkti mokslininkų ir praktikų pajėgas.

Šiuo metu Lietuvoje tiksliai nežinoma, ar dažnai teisės pažeidėjai pasipriešina policininkams ir kiek kartų policininkai naudojo prievartą prieš asmenis. Statistikos duomenų analizė leidžia smurtą kaip reiškinį laikyti iš dalies latentiniu.

1 lentelė. **Policijos pareigūnų užpuolimo ir pasipriešinimo atvejai 1997–2001 metais**

Metai	Pareigūnų užpuolimo ir pasipriešinimo atvejai
1997	150
1998	200
1999	123
2000	211
2001	120

Policijos departamento surinkti duomenys rodo, kad tokie skaičiai tikrosios padėties neatspindi. Todėl pirmiausia reikia nustatyti šio reiškinio paplitimą policijos veikloje.

2001m. kovo–gruodžio mėn. atlikti išsamesni sociologiniai tyrimai „Smurtas tarp policijos ir visuomenės Lietuvoje“. Juos užsakė COLPI (Budapešto konstitucinės ir teisinės politikos institutas).

Atlikus tyrimą gauta įdomių kokybinių ir kiekybinių duomenų, kurie patvirtino prognozes dėl smurto latentiskumo ir atskleidė esamas visuomenės ir policijos veiklos problemas. Pirmiausia reikėtų pabrėžti, kad, policijos pareigūnų manymu, patrulinės tarnybos policijos pareigūnai smurtą iš visuomenės narių patiria dažnai. Apie 60 proc. apklaustų policijos pareigūnų teigė, kad per paskutinius dvylika mėnesių įvairiomis aplinkybėmis jiems buvo grasinama smurtu arba buvo panaudotas smurtas. Net 25 proc. policijos pareigūnų buvo patekę į tokias situacijas, kai jų gyvybei grėsė pavojus. Pareigūnai minėjo, kad apie 80–85 proc. teisės pažeidėjų sulaikomi naudoja prieš pareigūnus psichologinį spaudimą, grasina panaudoti smurtą, plūsta įvairiais necenzūriniais žodžiais, neklauso teisėtų policijos pareigūnų reikalavimų.

Šiuo metu Lietuvoje dirba 1484 patrulinės tarnybos pareigūnų ir 1250 kelių patrulinės tarnybos pareigūnų. Policijos departamento ir atlikto tyrimo duomenys akivaizdžiai skiriasi, ir

teigtina, kad Policijos departamento duomenys neatspindi tikrosios padėties. Taigi visa tai apibendrinant galima teigti, kad smurtas kaip reiškiny iš dalies yra latentinis.

Dėl finansinių, valdymo bei kadry politikos nelankstumo nesukuriamos pakankamos prielaidos skatinti policijos ir visuomenės bendradarbiavimą taip mažinant smurto apraiškas, todėl galima teigti, kad smurtaujančių prieš policijos pareigūnus visuomenės narių problema išlieka aktuali.

2. Vidinis ir išorinis visuomenės konfliktiškumas

Nagrinėdami smurto priežastis, kurių kilmė sietina su visuomenės mentalitetu, mokslininkai atkreipia dėmesį, kad Lietuvoje nėra istorinio tradicinio paveldo, palaikančio visuomenės ir policijos bendradarbiavimą. „Šiuolaikiniame moksle nusistovėjo gana tvirta nuomonė, kad net tobuliausios policijos pajėgos, nebendradarbiaudamos su aptarnaujama bendruomene, negalėtų atlikti joms skirtų funkcijų“ [4, p. 202–217].

Ilgą laiką gyvenome valstybinėje santvarkoje, kurioje „dominuoja ne teisė ir teisingumas, o jėga ir smurtas, nes teisingumas ir teisė tik gerbiami, tuo tarpu jėga ir smurtas – garbinami.“ [8, p. 31]. Šis pusę amžiaus kauptas neigiamas paveldas per dvylika Lietuvos nepriklausomybės metų neišnyko. Todėl nieko nuostabaus, kad didelė visuomenės dalis yra agresyvi, abejinga ir turi neigiamą nuomonę apie policijos vykdomą veiklą. Šios būklės priežasčių reikėtų ieškoti tiek tarp visuomenės narių, tiek ir tarp policijos pareigūnų. Pasak A. Šakočiaus, „negalima sakyti apie tuos atvejus, kai neteisėtumas ir smurtas egzistuoja įgyvendinant teisę. Iš tikrųjų saugoma išimtinai jėga yra tikriausia netvarka ir sudaro prielaidas nepasitikėti teisėtvarka“ [5, p. 31]. Be abejo, viena iš problemos egzistavimo priežasčių yra sunki valstybės ekonominė padėtis, dėl jos vyrauja įtampa ir nervingumas visuomenėje, greitai įsplieskia konfliktai.

Klaidinga būtų nepaminėti teisinio nihilizmo, akivaizdžiai vyraujančio Lietuvoje. Teigtina, kad būtent dėl teisinio nihilizmo atsiranda papildomų visuomenės konfliktiškumo gyvybingumo priežasčių. Teisei lojalūs piliečiai patenka į pralaiminančiųjų ir dėl to – į pavergiamųjų padėtį. Teisieji tampa agresyviųjų teisinio nihilizmo aukomis [8, p. 29]. Analizuojant visuomenės konfliktiškumą, manytume, derėtų skirti vidinį ir išorinį visuomenės konfliktiškumą.

Vidinį visuomenės konfliktiškumą rodo ir Policijos departamento atliktos socialinės apklausos duomenys: 66,6 proc. respondentų bijo ir labai bijo tapti nusikaltimo aukomis, 48,1 proc. mano, kad Lietuvoje kriminogeninė padėtis šiuo metu bloga ir 20,6 proc. mano, kad labai bloga. Būtent šie išraiškingi skaičiai gerai atspindi visuomenėje tvyrančią baimę, nerimą. Tai suponuoja mintis apie neapibrėžtą nelegitiminės savignyos kilmę. Dėl tokios savignyos, manytina, gerokai padidėja konflikto galimybė.

Analizuojant Policijos departamento pateiktus 1997 ir 2001 metų nepasitikėjimo policija duomenis, galima teigti, kad nepasitikinčių policija asmenų sumažėjo nuo 29 iki 13,2 proc., bet padaugėjo abejingų policijos darbui asmenų – nuo 31 iki 41,3 proc. Manytina, kad šie duomenys rodo visuomenės išorinį konfliktiškumą ir abejingumą policijos veiklai. Kai žmonės tokie abejingi, nenuostabu, kad policijos pareigūnai nesulaukia bendruomenės paramos.

Respondentai, vardydami priežastis, kurios neleidžia pasitikėti policija, dažniausiai minėjo tai, kad policijos pareigūnai patys daro įvairius teisė pažeidimus. Taip manė net 39,3 proc. apklaustųjų.

2 lentelė. Nepasitikėjimo priežastys

Nepasitikėjimo priežastys	Proc.
Policijos pareigūnai patys daro įvairius teisė pažeidimus	39,3%
Policijos pareigūnai abejingi žmonių problemoms	19,5%
Policijoje dirba daug neišmanančių savo darbo pareigūnų	18,7%
Policijos pareigūnai nemoka bendrauti su žmonėmis	9,4%

Taip pat svarbų vaidmenį vaidina visuomenės požiūris į policijos pareigūną. 9,2 proc. respondentų policijos pareigūnai paliko labai gerą įspūdį, 28,2 – gerą, 26,4 – vidutinišką, 4,2 – blogą, 0,9 proc. – labai blogą.

Apibendrinant galima teigti, kad esant tokiam nepasitikinčių ir abejingų policijos darbui asmenų skaičiui, nenuostabu, kad dalis asmenų negerbia policijos pareigūnų. Nepagarbos padarinys yra policijos teisėtų reikalavimų nevykdymas, priešinimasis bei smurto naudojimas. Todėl elementari pagarba bei pasitikėjimas policininku galėtų sumažinti smurtą tarp visuomenės ir policijos pareigūnų.

3. Policijos kadro politikos formavimo padariniai

Policijos veiklos vadybinis trūkumas taip pat yra viena iš smurto prieš policijos pareigūnus priežasčių. Išskirtinos tokios pagrindinės problemos:

1. Įgūdžių ir kvalifikacijos tobulinimas.

Europos Tarybos Komiteto priimtame Europos policininkų etikos kodekso 28 straipsnyje teigiama, kad „be bendrojo pirminio policijos personalo rengimo, turi būti periodiškai organizuojamas tęstinis mokymas, o jeigu būtina, mokoma specialių dalykų.“ [5, p. 6], t. y. šiame straipsnyje įtvirtintas tęstinio bei reguliaraus policijos personalo rengimo būtinumas.

Dauguma apklausoje dalyvavusių policininkų teigė, kad per trejus ar ketverius metus baigę pirmą policininkų paruošimo pakopą, daugiau niekada nėra tobulinę savo taktinių bei teorinių žinių. Respondentai teigė, kad policijos įstaigos vadovai dėl lėšų trūkumo nerengia jokių kursų bei taktinių pratybų. Nevykstant pratyboms, trūkstant šovinių, kai kurie policininkai iš savo tarnybinių ginklų nešaudė daugiau nei pusantrų metų. Kiekvieną dieną eidami į tarnybą, bet netobulindami taktinių ir kitų sugebėjimų, policijos pareigūnai neskiria tinkamo dėmesio užtikrinti savo saugumą. Susidūrę su staiga iškilusia problema (sulaikomas asmuo pasipriešina, panaudoja gyvybei pavojingas priemones ar šaunamąjį ginklą, pareigūną užpuola ar paprasčiausiai nevykdo pareigūno teisėtų reikalavimų), pareigūnai sutrinka, jų veiksmai tampa neapgalvoti ir spontaniški. Todėl pasitaiko atvejų, kai, bandant sulaikyti įtariamą asmenį, stipriai sužalojami pareigūnai, o įtariamieji pasislepia.

2. Jaunas pareigūnų amžius ir patirties stoka.

Apklauskos duomenimis, dauguma apklausoje dalyvavusių pareigūnų vidutinis amžius yra 20–24 m. Didmiesčiuose – Vilniuje, Kaune – žemiausias pareigas einančių pareigūnų amžius yra kur kas jaunesnis nei Ukmergėje, Utenoje, Alytuje. Ką tai reiškia?

Jaunas pareigūnų amžius rodo, kad žemiausias pareigas užimančių, o kartu ir gausiausiose pareigūnų gretose yra didelė kaita. Teisės universiteto Policijos fakulteto pirmą kursą baigę pareigūnai yra įgiję pakankamai teorinių žinių. Keletą metų dirbdami patrulinėje tarnyboje ar kitose policijos tarnybose, jie įgauna reikalingos praktinės patirties ir tampa kvalifikuotais profesionalais. Tačiau dėl nuolatinių sunkumų, su kuriais kasdien susiduria pareigūnai, suradę nors mažiausią galimybę, palieka patrulinę tarnybą. Būtų sveikintinas dalykas, jeigu pareigūnai paliktų einamas pareigas kopdami karjeros laiptais. Retas pareigūnas yra išdirbęs patrulinėje tarnyboje daugiau nei penkerius metus. Todėl nekaupiama patirties ir neskatinamos teigiamos šios veiklos organizavimo tradicijos. Dėl nuolatinės kaitos nesiformuoja brandus kolektyvas, nėra pareigūnų savitarpio supratimo. Reikia formuoti atėjusių naujų, nepatyrusių policininkų praktinius įgūdžius, supažindinti su ypatumais dirbant gatvėje, tačiau nėra patyrusių pareigūnų, galinčių padėti.

Jauni patruliai, dirbantys gatvėje, kur kas labiau pažeidžiami nei ilgesnį laiką dirbantys ir didesnę patirtį turintys kolegos. Jaunas patrulių amžius negarantuoja pakankamai tvirto, ryžtingo ir drąsaus policininko įvaizdžio, todėl agresyviai nusiteikę teisės pažeidėjai gali jausti savo pranašumą, nebijodami ir nesivaržydami rodyti nepaklusnumą ir agresyvumą. Dėl pareigūnų kaitos daugiau negu du kartus padaugėjo asmenų, manančių, kad patirties stoka yra viena pagrindinių piktnaudžiavimo specialiosiomis priemonėmis priežasčių [4, p. 207]. Kaip jau minėta, 80–85 proc. policijos pareigūnų, dalyvavusių tyrime, teigė, kad per paskutinius dvylika mėnesių įvairiose situacijose jiems buvo grasinama smurtu. Šioje situa-

cijoje galėtų padėti policijos psichologas, nes ir psichologinis smurtas prieš pareigūnus yra gana dažnas, todėl jie turi būti rengiami įveikti šiuos sunkumus.

3. *Neglaudus policijos tarnybų bendradarbiavimas.*

Atlikus tyrimą išryškėjo, kad policijos tarnybos nepakankamai bendradarbiauja. Tai skatina pareigūnų netikrumo jausmą; nepakankamai efektyviai vykdomos policijos funkcijos.

Dažnai nusikaltėlis išdrįsta panaudoti prieš pareigūną smurtą dėl to, kad policininkas jaučiasi netvirtai. Policininkui, įvykus nelaimėi ar prireikus skubios paramos, sunku tikėtis greitos pagalbos iš kolegų. Yra buvę atvejų, kai kelių patrulis, bandydamas sulaikyti nuo jo bėgantį vairuotoją, nesulaukia patrulinės tarnybos pareigūnų pagalbos, nes šių radijo stotys dirba kitais radijo kanalais ir vieni apie kitų vykdomą veiklą nieko nežino.

Susidūręs su pažeidėju, policijos pareigūnas privalo turėti jėgų persvarą. Į įvykio vietą greitai atvykę kolegos sustiprintų pasitikėjimą savo jėgomis ir sumažintų pažeidėjų norą priešintis ir smurtauti prieš policijos pareigūną.

Taigi galima teigti, kad netinkamas policijos veiklos valdymas sudaro papildomas sąlygas smurto gyvybingumui.

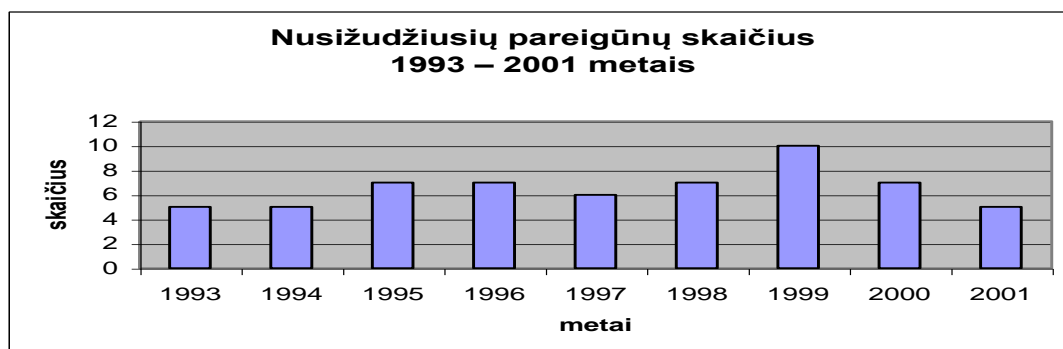
4. Rūpinimosi personalu bei jo apsaugos problemos

Dėl menko policijos finansavimo ir dėl nelanksčios bei permainingos kadro politikos policijos pareigūnas neturi aiškios perspektyvos, savo kaip pareigūno ateities vizijos. Dėl šių priežasčių pareigūnai praranda tikėjimą savo ateitimi policijos įtaigose, praranda iniciatyvumą. Tai neigiamai veikia jų nuotaiką bei didina psichologinę įtampą.

Dėl neįžvalgios kadro politikos policijos įtaigos neturi profesionalaus psichologo ir policijos gynėjo – advokato pareigybių.

Apklausų metu pastebima, kad kai kurie pareigūnai, prislėgti asmeninių problemų, nerąšūs, nepasitikintys savimi, nepatenkinti savo darbu, todėl manytina, kad jie turi psichologinių problemų. Tai patvirtina ir didelis policijos pareigūnų savižudybių skaičius.

Savižudybės dažnesnės tarp jaunų policijos pareigūnų. Sprendžiant policijos pareigūnų psichologines problemas, policijos komisariato psichologo pagalba būtų ypač svarbi. Tarnyba policijoje reikalauja mokėti valdyti situaciją. Psichologiškai sugniuždytas pareigūnas yra silpnas, savimi nepasitikintis ir dažnai lengvai pažeidžiamas.

1 pav.

Atskira sritis, kai labai reikalinga psichologo pagalba, yra atvejai, kai pareigūnas prieš asmenį panaudoja šaunamąjį ginklą. Dėl to pareigūnai patiria didelį stresą, sunkius dvasinius išgyvenimus. Psichologas galėtų tokiems pareigūnams sugrąžinti ryžtą, pasitikėjimą savo jėgomis. Analizuojama psichologo teikiamos pagalbos būtinumo problema yra aktuali, ir todėl būtina atskira profesionali jos analizė.

Taip pat aktuali yra ir pareigūnų profesionalaus gynėjo – advokato problema. Policijos įstaigoje advokato konsultacijos reikėtų policijos pareigūnams, patekusiems į sudėtingas

situacijas, kai buvo panaudotos policijos prievartos priemonės, šaunamasis ginklas, taip pat gavus asmenų skundus, kuriuose pareigūnai kaltinami priešinga teisei veikla. Policijos gynėjas, kai pareigūnas yra kaltinamas dėl neteisėtų savo veiksmų, turėtų atstovauti pareigūnui ir ginti jo interesus parengtinio tardymo bei teismo proceso metu, prireikus skusti teismo priimtus sprendimus arba nutartis, taip pat ginti eilinio pareigūno interesus policijos įstaigos vadovui ar kitiems pareigūnams paskyrus drausmines nuobaudas.

Manytina, kad, dirbant policijos įstaigoje gynėjui, eiliniai policininkai drąsiau veiktų ekstremaliomis situacijomis naudodami policijos prievartos priemones. Pareigūnai, vykdydami savo funkcijas, išvengtų sužalojimų, kurie atsiranda dėl baimės laiku panaudoti policijos specialiąsias priemones. Ne paslaptis, kad vienas žodis ar netikslus situacijos apibūdinimas gali būti pagrindas netinkamai kvalifikuoti veiką. Dėl šios priežasties teigiamas gero pareigūno įvaizdis gali pakibti ant plauko tik dėl kelių smulkmenų. Taip pat reikia konstatuoti faktą, kad vis daugiau žmonių, susidūrusių su policija, konsultuojasi su advokatais, dažniau pasitaiko situacijų, kai policininkas negali apsiginti nuo nepagrįstų kvalifikuoto teisės pažeidėjo advokato kaltinimų, patiria jų psichologinį spaudimą. Iki šiol LR BPK įtariamajam numatyta teisė turėti gynėją, o pareigūnas, dalyvaujantis baudžiamajame procese, šios teisės neturi.

Europos policininkų chartijos nuostatos bei Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos priimta Deklaracija dėl policijos numato, kad policijos pareigūnas, kuriam iškelta drausminė ar baudžiamoji byla, turi teisę būti išklausytas ir turėti advokatą [6, p. 145]. Šios nuostatos įtvirtintos ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2001 metais priimtame Europos policijos etikos kodekse. Kyla klausimas, ar galima pažeisti pareigūno teisę į gynybą teisiškai krašto ekonominiais sunkumais?

Remiantis tuo, kas išdėstyta, teigtina, kad nesant profesionalaus psichologo ir policijos gynėjo – advokato atsiranda papildomų aplinkybių, skatinančių policijos pareigūnų nepasitikėjimą savo jėgomis ir nesaugumo pojūtį, dėl to, manytina, smurto gyvybingumui sudaromos palankesnės sąlygos.

5. Teisėtvarkos institucijų vidinės integracijos problema

Kita smurto prieš policijos pareigūnus problema yra ta, kad nėra vieningos vidinės teisėsaugos institucijų integracijos, kuri skatintų bendrą veiklą kontroliuojant nusikalstamumą. Mes manome, kad netgi įgyvendinant teisingumą policijos įtaka nėra pati reikšmingiausia, nes policijos veikla sietina tik su nusikaltimus padariusių asmenų nustatymu [6, p. 169]. Policija yra lygiavertė teisėsaugos sistemos dalis. Kai sistemos tikslai nevienodi, labiausiai kenčia eilinis policijos pareigūnas, tiesiogiai, akis į akį susiduriantis su teisės pažeidėjais. Manytina, kad numačius vienodus teisėsaugos sistemos tikslus, smurtas prieš policijos pareigūnus būtų traktuojamas ne kaip išpuolis ir iššūkis prieš atskirą policininką, bet kaip išpuolis prieš teisėsaugos sistemos pareigūną. Atliekant tyrimą diskusijose pareigūnai pabrėždavo, kad dažnai teisėjas arba prokuroras akivaizdžiai rodo nepasitikėjimą bei nepagarbą eiliniam policijos pareigūnui. Todėl policininkui sunku įrodyti savo veiksmų teisėtumą bei pagrįstumą. Policija privalo gerbti teisėjų nepriklausomybę ir nešališkumą, o teisėjai gerbti policiją kaip profesionalią, savarankišką instituciją ir nesikišti į jos profesionalią veiklą. Prokurorai turi tikrinti policijos procesinių veiksmų teisėtumą, norint išvengti pažeidimų ir užtikrinti pagarbą žmogaus teisėms.

Ar, nepadėdami policijos pareigūnui kovoti su smurtu, nesudarome palankesnių sąlygų smurto gyvybingumui? Ar nebaudžiant smurtaujančių asmenų nesudaromas nebaudžiamumo įspūdis, gal asmenys smurtauja nebijodami atsakomybės, nes įsitikinę, kad dėl to nekils sunkesnių padarinių?

Kaip nustatyti tą ribą, kada policijos pareigūnas turi toleruoti ir atleisti, nepamatyti ar nekreipti dėmesio į įžeidinėjimą ar pasipriešinimą, žinodamas, kad prasidės varginantis beprasmiškas tarpininkavimas po įvairias įstaigas, ir kada profesinės tolerancijos riba peržengta padarant pažeidėjui sunkesnių sužalojimų bei įstatymų nustatyta tvarka pareigūnas nubaustas griežtesne bausme. Juk asmuo, žinodamas, kad už pasipriešinimą policijos pareigūnui bus numatyta administracinė arba baudžiamoji atsakomybė, pagalvos, ar jam verta taip elgtis. Todėl, manau, formuojant teisinę praktiką dėl veikų kvalifikavimo kur kas mažiau reikėtų policijos prievartos naudojimo – kuo mažiau būtų naudojama prievarta, tuo daugiau pasitikėjimo ir simpatijų užsitarnautų policijos pareigūnui.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, teigtina, kad teisėsaugos institucijų vidinės integracijos problema yra aktuali, ir šis aktualumas pasireiškia ne tik nusikalstamumo kontrolės veikloje, bet ir smurto gyvybingumui sąlygų tarp policijos pareigūnų bei tam tikros visuomenės dalies sudarymu.

6. Teisės taikymo sunkumai policijos veikloje

Tyrimo metu pastebėta, kad kai kurias teisės aktų normas taikant praktiškai kyla nemažai keblumų. Manytina, kad dėl Policijos veiklos įstatymo normų traktavimo įvairumo pareigūnai vengia naudoti policijos prievartos priemones. Respondentai minėjo, kad šaunamojo ginklo beveik niekada nenaudoja, nebent aiškiai mato, kad pareigūno gyvybė kabo ant plauko. Guminė lazda nešiojama daugiau kaip prevencinė, o ne specialioji priemonė.

Pareigūnai pasigenda konkrečių metodinių nurodymų, kaip naudoti policijos prievartos priemones. Policijos veiklos įstatyme numatytos sąlygos, kurioms esant policininkas turi teisę naudoti policijos prievartos priemones, tačiau šios sąlygos yra nekonkrečios. Taip pat nėra teisės aktų, kuriuose būtų detalios nurodytos priemonių naudojimo metodika. Dėl šių priežasčių eiliniai pareigūnai bijo naudoti policijos priemones dėl galimų nemalonumų bei nereikalingo ir varginančio proceso, kuris pradedamas panaudojus šias priemones.

Apklauskos duomenimis, kaip jau minėta, policininkai du kartus dažniau patiria smurtą iš visuomenės narių, negu patys naudoja prievartą.

Pareigūnų teigimu, apie 80–85 proc. teisės pažeidėjų sulaikomi naudoja prieš pareigūnus psichologinį spaudimą, grasina pavartoti smurtą, plūsta įvairiais necenzūriniais žodžiais, neklauso teisėtų policijos pareigūnų reikalavimų. Taip pat labai dažnai pasitaiko, kad

pažeidėjai pareigūnams priešinasi ar net kėsina į policininko sveikatą ir gyvybę. Retesni atvejai, kai pareigūnai pažeidėjo užpuolami ir stipriai sužalojami.

Kokias garantijas turi policininkas gatvėje? Mūsų krašte, kaip ir kiekvienoje kitoje Europos valstybėje, policininką gina įstatymas. Policijos veiklos įstatyme numatytos prievartos, kurią, esant numatytoms sąlygoms, pareigūnas gali panaudoti, rūšys. Administracinių teisės pažeidimų kodekso 187 straipsnis tiesiogiai saugo pareigūno garbę ir orumą bei įpareigoja paklusti teisėtiems policijos pareigūno reikalavimams. Nemažai Baudžiamojo kodekso straipsnių saugo policijos pareigūno garbę, sveikatą, gyvybę (BK 105 str.; 111 str.; 112 str.; 201¹ str.; 202¹ str.; 203 str. 203¹ str.). Galima paminėti ir būtinąsias ginties bei būtinojo reikalingumo ir asmens, padariusio nusikaltimą, sulaikymo institutus, kuriais gali pasinaudoti kiekvienas asmuo ir, aišku, policijos pareigūnas.

Esant tiek daug teisinių institutų, saugančių policininko garbę, sveikatą ir gyvybę, dažnai pareigūnas gatvėje yra keikiamas, stumdomas bei mušamas. Dėl šių teisės aktų nekonkretumo bei abstraktumo kyla sunkumų juos tinkamai taikyti. Taigi teigtina, kad pareigūnų apsaugos institutai taikomi netinkamai arba visai netaikomi. Kad šie institutai neveikia, turi įtakos ir teigiamos tradicijos bei praktikos stoka. Kaip gerbti įstatymą ir griežtai jo laikytis, jei „nesupranti“ jo reikalavimų, jei „prieštaringi jo išaiškinimai“? [5, p. 25]. Visos šios priežastys pateisina Lietuvoje vyraujančią teisinį nihilizmą.

Analizuojant oficialią Policijos departamento pateiktą statistiką, kaip jau anksčiau minėta, per 2000 metus užregistruoti 207 pareigūnų užpuolimo ir pasipriešinimo jiems atvejai, o per 2001 metus – tik 120. Kyla klausimas, ar tai realūs skaičiai?

Reikia atkreipti dėmesį į pasipriešinimų policininkui arba policijos rėmėjui (BK 201–1 str.), policininko arba policininko rėmėjo įžeidimų (BK 202¹ str.), grasinimų ar smurto prieš pareigūnus (BK 203 str.), kėsಿನimosi į policininko ar policijos rėmėjo gyvybę (BK 203¹ str.) nusikaltimų statistiką.

3 lentelė. 2000 metų baudžiamųjų bylų statistika

LR BK straipsnis	Užregistruoti nusikaltimai	Išaiškinti nusikaltimai	Nustatyti asmenys
BK 201 ¹ str.	48	40	36
BK 202 ¹ str.	44	34	33
BK 203 str	46	38	35
BK 203 ¹ str.	5	5	2

2001 metais šių nusikaltimų užregistruota 922, o 2000 metais – tik 141 nusikaltimas. Panašūs skaičiai ir 1998, 1999 metais.

Už ATPK 187 straipsnio nuostatų pažeidimą Vilniuje 2000 metais buvo nubausti 846 asmenys. Vilniaus miesto policijos komisariatai nubaudė: I PK –114; II PK – 175; III PK – 138; IV PK – 48; V PK – 11; VI PK – 150 ir VII PK – 142 pažeidėjus. 2001 metais Vilniuje už ATPK 187 str. pažeidimus nubausti 1005 asmenys.

Analizuojant šią statistiką, akivaizdu, kad pateikti atvejai neatspindi tikrojo prieš pareigūnus smurtaujančių asmenų skaičiaus. Atliekant apklausą, pareigūnai minėjo, kad dauguma sulaikomų viešąją tvarką pažeidžiančių asmenų priešinasi ir nevykdo policijos pareigūno teisėtų reikalavimų bei įžeidinėja policininko garbę ir orumą. Todėl, manytina, tikslinga pateikti administracinių teisės pažeidimų, kurie pažeidžia viešąją tvarką, statistiką ir šiuos duomenis palyginti. 2000 metais už ATPK 174 str. nuostatų pažeidimus nubausti 2129 asmenys, o 2001 metais – 2108; 2000 metais už 178 str. – 1969 pažeidėjai, o 2001 metais – 1029. 2000 metais už 183 str. – 296 pažeidėjai, o 2001 metais – 279. Iš viso 2000 metais nubausti – 4394, o 2001 metais – 3416 pažeidėjai.

4 lentelė. Viešosios tvarkos pažeidimai bei nubausti už pasipriešinimą pareigūnai

ATPK straipsnis	2000 m. Vilniaus m. pažeidimų skaičius	2001 m. Vilniaus m. pažeidimų skaičius	2000 m. Vilniaus m. už 187str. pažeidimą nubaustų asmenų skaičius	2001m. Vilniaus m. už 187str. pažeidimą nubaustų asmenų skaičius
174str.	2129	2108		
178 str.	1969	1029		
183str.	296	279		
Iš viso	4394	3416	846	1005

Lyginant šiuos skaičius, galima daryti prielaidą, kad asmenų, nubaustų už ATPK 187str. pažeidimus, turėtų būti mažiausiai du ar net tris kartus daugiau.

Kyla klausimas, kodėl policijos pareigūnai nesurašo administracinių teisė pažeidimų protokolų (ATPK 259¹ str.) ir teismai neskiria administracinių nuobaudų (ATPK 224 str.) visiems asmenims, kurie pasipriešina policijos pareigūnams arba nevykdo jų teisėtų reikalavimų? Mūsų atlikti socialiniai tyrinėjimai leidžia teigti, kad tai lemia keletas veiksnių:

- 1) teisės normų netobulumas;
- 2) pareigūnų nesugebėjimas tinkamai surinkti ir parengti administracinės bylos medžiagą bei pateikti ją teismui dėl nuobaudos skyrimo;
- 3) pareigūnų nepasitikėjimas savo profesionalumu;
- 4) abejojimas teismo gebėjimu pažeidėjui paskirti tinkamą administracinę nuobaudą.

Analizuojant 202¹ str. „įžeidimas policininko ar policijos rėmėjo“, ATPK 187 str. 2 d. „garbės ir orumo įžeidimas, reiškiamas žodžių ar kūno gestais, įžeidžiančiu elgesiu, kibimu ar kitokiu elgesiu“, ATPK 187 str. dispozicijos 1 d. „pasipriešinimas policijos pareigūnui ar policijos rėmėjui, einantiems jiems pavestas viešosios tvarkos saugojimo pareigas“ ir BK 201¹ str. 1 d. „pasipriešinimas policijos pareigūnui ar policijos rėmėjui, einantiems jiems pavestas viešosios tvarkos saugojimo pareigas, jei tai susiję su smurtu ar grasinimu pavartoti smurtą“, šių straipsnių dispozicijas sunku atriboti (187 str. ir 201¹ str. 1 d.), todėl teigtina, kad teisėjai, nagrinėdami 187 str. 1 d., dėl netiksliai apibrėžtos straipsnio dispozicijos, kol nėra akivaizdus pasipriešinimo pareigūnui, vengia asmenims skirti administracines nuobaudas. Apklausos metu pareigūnai minėjo, kad tik tuo atveju, jei „policininko sumušta nosis ar aki-vaizdūs nubrozdinimai“, teisėjai skiria administracinę nuobaudą, nors visada, pareigūnui su-sigrūmus su pažeidėjais, esant nedideliems pareigūno sužalojimams, turi būti keliami bau-džiamoji byla (BK 201¹ str.).

Patobulinius ATPK ir BK straipsnius, kurie saugo policininko garbę, orumą bei sveikatą, tiksliau ir konkrečiau aprašant ir formuluojant dispozicijoje neteisėtas veikas bei kilusias pa-sekmes, galima tikėtis teigiamų šių normų taikymo praktikos permainų. Taip patobulinius dispozicijas būtų išvengta jų neapibrėžtumo, būtų galima skirti tinkamiausią atsakomybės rūšį. Ši problema nepakankamai išnagrinėta ir būtina papildoma analizė.

Taip pat manytina, kad už pasipriešinimą policijos pareigūnui nubaudžiama mažuma pažeidėjų. Tai, be abejo, sietina su policijos pareigūnų nesugebėjimu ar nenoru tinkamai su-rinkti teisės pažeidimo medžiagą apie pasipriešinimą. Tai iš dalies lemia prastas pareigūnų atitinkamų materialinių ir procesinių teisės normų reikalavimų žinojimas. Pavyzdžiui, norint, kad dėl pasipriešinimo pažeidėjui būtų iškelta baudžiamoji byla, pirmiausia reikia žinoti, kad apskritai tokia atsakomybė už tokius veiksmus yra įmanoma, kad kiltų poreikis parašyti tar-nybinį pranešimą. Pranešimas turi būti parašytas taip, kad iš jo būtų matyti faktai ir duome-nys, rodantys nusikaltimo požymius, todėl būtina žinoti atitinkamo straipsnio dispozicijos reikalavimus ir t. t.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima teigti, kad teisės taikymo problemos sudaro papildomas palankesnes sąlygas smurto gyvybingumui.

Išvados

1. Atlikti tyrimai rodo, jog smurto tarp policijos ir visuomenės problema vis aktualėja. Šiame straipsnyje norima atkreipti mokslininkų, specialistų bei praktikų dėmesį į smurto gausėjimo atvejus ir būtinybę analizuoti kai kurias smurto problemas.

2. Smurto sampratą, apibrėžiamą baudžiamojoje teisėje, derėtų išplėsti, ir ši sąvoka galėtų apimti ATPK numatytas ir atitinkamai interpretuojamas formas, siekiant visapusiškai analizuoti smurto gyvybingumo priežastis.

3. Policijos pajėgos, nebendradarbiaudamos su bendruomene, negali efektyviai atlikti savo funkcijų, bet to, konfliktiškai nusiteikę visuomenės nariai kelia bereikalingą įtampą tarp policijos ir visuomenės, tai skatina nepasitikėjimą policija bei dažnus smurto atvejus.

4. Dėl policijos veiklos valdymo trūkumų bei dėl to, kad nėra profesionalaus psichologo ir policijos gynėjo – advokato, atsiranda papildomų aplinkybių, skatinančių policijos pareigūnų nepasitikėjimą savo jėgomis, nesaugumo pojūtį. Tai, manytina, smurto gyvybingumui sudaro palankesnes sąlygas.

5. Teisėsaugos institucijų vidinės integracijos problema yra aktuali, ir šis aktualumas pasireiškia ne tik nusikalstamumo kontrolės veikloje, bet ir tarp policijos pareigūnų bei tam tikros visuomenės dalies smurto gyvybingumui sąlygų sudarymu.

6. Manytina, kad teisė taikymo problemos ir Lietuvoje vyraujantis nihilizmas skatina papildomas palankesnes sąlygas smurto gyvybingumui.

LITERATŪRA

1. **Dabartinis** lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius, 1993.
2. **Europos** policininkų etikos kodeksas bei šio kodekso aiškinamasis priedas, priimtas Europos Tarybos Komiteto 2001m. rugsėjo 19 d.
3. **Laurinavičius A.** Saugios aplinkos kūrimo teorija ir patirtis // Jurisprudencija: mokslo darbai. 21 (13). LTU, 2001.
4. **Laurinavičius A.** Policijos tarnavimo bendruomenei problema // Jurisprudencija: mokslo darbai. 19 (11). LTU, 2001.
5. **Šakočius A.** Kova su netvarka įgyvendinant bendruomenės teisėtvarką. – Vilnius 2000.
6. **Šakočius A.** Policija valstybėje ir visuomenėje: nuo distinktyviai iki racionaliai pragmatinio požiūrio į policijos paslaugą // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2000. 17(7).
7. **Tarptautinės** sutarys ir dokumentai pilietinės visuomenės klausimais / Sud. S. Katuoka // – Vilnius: LTA, 2000.
8. **Vaišvila A.** Kodėl esame tokie, kokie esame. – Vilnius: Mintis, 1990.
9. **Vaišvila A.** Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. – Vilnius: Litimo, 2000.
10. **Czapska J., Wojcikiewicz J.** Policja w społeczeństwie obywatelskim. – Zakamycze, 1999.
11. **Антонов И. П.** Полиция Германии: история и современность. – Москва, 2000.
12. **Губанов А. В.** Полиция зарубежных стран. – Москва, 1999.

The Factors Maintaining Violence against Police

Lecturer Eimutis Misiūnas

Law University of Lithuania

SUMMARY

The Personnel department of Police department by Department of the Interior organized state population interview seeking to find out Lithuanians' opinion on Police work and its imperfection, either, people suspenses in 2001.

The same year there was made an interview on „Violence between police and Lithuanians“. The scientists from Lithuania Law University and Holland Utrecht University were analyzing problems on Police activity, what depended on violence manifestation, and systematized them.

Article analyses main factors that supports violence viability in Police activity sphere. That is an abstractive ness of violence conception as a social phenomenon that blocks its identification in practical work, population conflictions, problems in Police management, inapt staff policy result, Law Institutions integration problems, either – Legal practice problem. Article offers Violence conception, analyses other relevant categories: using force in practice, strike blow and so on.

